

Çok Taraflı Yatırım Garanti Ajansı Garantileri ile Küresel Sermayenin Türkiye'ye Nüfuzu

Expansion of the Global Capital into Türkiye via the Multilateral Investment Guarantee Agency Guarantees

Fatma Müge ALGAN

Dr. Öğr. Üyesi., Dünya Barış Üniversitesi,
İktisadi İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi,
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü,
mugealgan@yahoo.com
<https://orcid.org/0000-0001-8959-1174>

Makale Başvuru Tarihi: 21.12.2024

Makale Kabul Tarihi: 27.03.2025

Makale Türü: Araştırma Makalesi

ÖZET

Bu çalışma, yönetim modeli ile kamu yönetimi dönüşümü sağlanan Türkiye'de Çok Taraflı Yatırım Garanti Ajansı (MIGA) tarafından verilen garantiler ile küresel sermayenin hareket alanını nasıl genişlettiğini ortaya koymayı amaçlamaktadır. MIGA'yı ve Türkiye garantilerini farklı sektörlerde faaliyet gösteren Gaziantep Şehir Hastanesi, Uluğ Enerji ve Türk Eximbank örnekleri üzerinden inceleyen çalışma, bu kapsamda ilk olma gayreti içerisinde olduğu için önemlidir. Çalışmanın birinci bölümünde kurumsal yapısı ile MIGA tanıtılmakta, çalışmanın ikinci bölümünde ise sağlık sektöründe Gaziantep Şehir Hastanesi, enerji sektöründe Uluğ Enerji ve ticaret finansmanında Türk Eximbank örneği olmak üzere üç farklı MIGA garanti projesi incelenerek Kamu Özel İş Birliği Projeleri (KÖİ), kamu hizmetlerinin özelleştirilmesi ve projecilik yöntemleri gibi neoliberal politikalar ile küresel sermayenin Türkiye'ye nüfuzu incelenmektedir. Çalışma, MIGA garantilerinin Türkiye'de küresel sermayenin hareket alanını artırdığını ortaya koymaktadır. Neoliberalizm devletin rolünün yeniden tanımlanmasını talep eden yapıyla ülkelerin ekonomik politikalarının yanı sıra kamu yönetiminde de dönüşümün önemli bir mihenk taşı olmuştur. Devletin neoliberal politikaları destekleyen yeniden yapılanması Dünya Bankası, Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) ve Uluslararası Para Fonu (IMF) gibi küresel aktörler tarafından inşa edilen yönetim modeli ile sağlanmıştır. Türkiye'de kamu yönetimi dönüşümünün önemli sunucuları da yine Dünya Bankası, DTÖ, IMF gibi küresel kuruluşlar olmuştur. Dünya Bankası, farklı alanlarda faaliyet gösteren kurumları ile küresel sermayenin ülkelere nüfuzunu sağlamaktadır. Bu grubun en genç üyesi olan MIGA, yabancı yatırımcılar için politik riskleri azaltmaya ve yatırımın güvenliğini sağlamaya çalışan uluslararası bir finans kuruluşudur.

Anahtar Kelimeler:

Yönetişim,
Dünya Bankası,
MIGA,
Çokuluslu Şirketler,
Küresel Sermaye,

ABSTRACT

The Multilateral Investment Guarantee Agency (MIGA), the youngest member of the World Bank Group, is an international financial institution that operates to reduce political risks and to ensure the security of foreign investments. This study aims to reveal how global capital has expanded its area of action with the guarantees provided by MIGA in Türkiye. The study, which examines MIGA and Turkish guarantees through examples of Gaziantep City Hospital, Uluğ Energy and Türk Eximbank operating in different sectors, is important because it strives to be the first in this context. In the first part of the study, MIGA is introduced, and in the second part of the study, Gaziantep City Hospital in the health sector, Uluğ Energy in the energy sector and Türk Eximbank in trade finance, are examined and the influence of global capital on Türkiye with neoliberal policies such as Public Private Partnership Projects (PPPs), privatization and project management is introduced. The study reveals that MIGA guarantees boost the expansion of global capital in Türkiye. Neoliberalism, which redefines the role of the state, has been an important milestone in the transformation of public administration. The restructuring of the state has been achieved through the governance model established by global actors such as the World Bank, World Trade Organization (WTO), and International Monetary Fund (IMF). The important providers of the transformation in public administration in Türkiye are also these organizations. The World Bank aims to increase the influence of global capital in Türkiye with its loans and reforms.

Keywords:

Governance,
World Bank,
MIGA,
Multinational
Corporations,
Global Capital,

Önerilen Alıntı (Suggested Citation): ALGAN, Fatma Müge (2025), "Çok Taraflı Yatırım Garanti Ajansı Garantileri ile Küresel Sermayenin Türkiye'ye Nüfuzu", **Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi**, S.8(1), ss.201-213, Doi: <https://doi.org/10.33712/mana.1604996>

1. GİRİŞ

Neoliberalizm devletin rolünün yeniden tanımlanmasını talep eden yapısıyla ülkelerin ekonomik politikalarının yanı sıra kamu yönetiminde de dönüşümün önemli bir mihenk taşı olmuştur. Neoliberalizm, 1980'li yıllardan itibaren devleti küçültme söylemi ile sürdürdüğü politikaları, özelleştirme ve piyasalaştırma uygulamaları ile hayata geçirmiş ve devletin ekonomik hayattaki gücünü sermaye lehine kısıtlamıştır. Bu süreçte devletin kamu politikalarını özel sektörün talepleri doğrultusunda belirlemesi ve devletin *işletme* kimliği ile hareket etmesi sağlanırken sosyal devlet kazanımları da yine sermaye lehine tasfiye edilmiştir (Güzelsarı, 2003:17-18).

Devletin neoliberal politikaları destekleyen yeniden yapılanması Dünya Bankası, Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ), Birleşmiş Milletler ve Ekonomik Kalkınma ve İş Birliği Teşkilatı (OECD) gibi küresel aktörler tarafından inşa edilen yönetim modeli ile sağlanmıştır. Yönetişim, kamu politikalarından etkilenen tüm paydaşları yönetim masasına davet eden bir yönetim sistemi olarak sunulmuş ve özellikle gelişmekte olan ülkelerin kalkınma sorununa çözüm olarak önerilmiştir (Güler, 2003:102). Masaya *herkesi* davet etmesine rağmen yönetişim, kamu politikalarının belirlenmesinde sermayeye daha fazla söz hakkı vermiş ve DTÖ, Dünya Bankası gibi küresel aktörlerin çokuluslu şirketlerin taleplerini yerine getirdiği bir sistem olmuştur. Böylece ülkelerde kamu politikalarının küresel aktörler tarafından belirlenmesi sağlanmış ve küresel ticaretin geliştirilmesi ile sermayenin hareket alanı ve kârlılığı artırılmıştır.

Dünyada olduğu gibi Türkiye'de de neoliberal politikaların yaygınlaştırıcısı yönetişim modeli ile kamu yönetme süreçlerine dâhil olan küresel aktörler olmuştur. Bu aktörler, Türkiye'de de yabancı sermayeyi ekonomik kalkınmanın en önemli aracı olarak sunmuştur. Türkiye'de kamu yönetimi dönüşümü DTÖ, Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonu (IMF) gibi küresel kuruluşlar tarafından sağlanmıştır. Küresel ticaretin geliştirilmesi ve sermaye önündeki engellerin kaldırılmasında önemli rolü olan DTÖ, ulusal muamele (national treatment) kuralı ile pazar düzenlemelerinin yerli ve yabancı mallar arasında ayırım yapılmadan uygulanmasını şart koşmaktadır. Bu kural gereğince bir ülkede yerli şirketlere uygulanan kuralların yabancılara da uygulanması gerekmektedir. Bu doğrultuda doğrudan yatırımlar önündeki engellerin kaldırılması, yabancı personel çalıştırma, vatandaşlık hakkı, yabancılara mülkiyet edinmesi gibi birçok düzenleme 1980'lerden sonra hayata geçirilmiştir (Adam ve Kalay, 2019:80).

2003 yılında kabul edilen 4875 sayılı Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanununun Yatırım Serbestisi ve Milli Muamele maddesi (3-a) yabancı yatırımcıların yerli yatırımcılarla eşit muameleye tabi tutulması gerekliliğini düzenlemektedir. Bu Kanun ile getirilen en önemli yenilik yabancı yatırımlar için izin sisteminin kaldırılması ve bilgilendirme sistemine geçilmesidir. Böylece yabancı bir şirketin Türkiye'de şirket kurması için Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğünden izin alması şartı kaldırılmıştır. Yeni düzenleme ile yabancı şirketlerin yerli bir şirketle yapacağı teknik bilgi, yardım, imtiyazlı iş birliği anlaşmaları için de onay alınması şartı kaldırılmıştır (Özel, 2003:600-601).

Yabancı yatırımları teşvik etmek için son yıllarda sıklıkla kullanılan bir başka yöntem de Kamu Özel İş Birliği Projeleri (KÖİ) olmaktadır. Bu iş birlikleri Dünya Bankası tarafından özel sektörün risk ve yönetim sorumluluğunu aldığı kamu hizmetlerinin sunulması için kamu ve özel ortaklık kuran sözleşmeler olarak tanımlanmaktadır (World Bank, 2012:11). İlk uygulamaları İngiltere'de görülen bu iş birlikleri Fransa, Almanya, İspanya, Portekiz, Yunanistan gibi birçok ülkede uygulanmıştır. Türkiye'de KÖİ'ler 1994 yılında yayınlanan 3996 Sayılı Bazı Yatırım ve Hizmetlerin Yap-İşlet-Devret Modeli Çerçevesinde Yapıtırılması Hakkında Kanun ile uygulanmaya başlamıştır (Tuna ve Aksoy, 2023:465). Bu projeler Yap-İşlet, Yap-İşlet-Devret, Yap-Kirala-Devret ve İşletme Hakkı Devri gibi çeşitli modeller ile enerji, sağlık gibi sektörlerin altyapı finansmanı için kullanılmaktadır (Tulukcu, 246).

KÖİ projeleri, devletin kamu faaliyetlerinde ve kamu maliyesinin kontrolünde gücünü kaybetmesi, kamu hizmetlerinin sunumunda yaşanan sorunlar, hizmet kalitesinin düşmesi ve yüksek maliyetlerin ortaya çıkması gibi nedenlerle çıkış ülkesi İngiltere başta olmak üzere birçok ülkede terk edilmektedir. Türkiye gibi bu projeler ile yatırım yapmaya devam eden ülkelerde ise KÖİ'ler kamu hizmetlerinin tasfiyesi ve piyasalaştırılması ile küresel sermayenin faaliyetlerinin artırılmasında önemli araçlar olarak kullanılmaya devam etmektedir (Algan, 2024a). Türkiye'de kamu yönetiminin neoliberal dönüşümünün temelini oluşturan güçlü aktörlerden bir diğeri, Dünya Bankası'dır (Güler, 2004:2). Dünya Bankası, yapısal uyarlama kredileri (*structural adjustment loan-SAL*) ile 1979 yılında başladığı kamu yönetimi reformlarını 1985 yılından sonra sektörel yapısal uyum kredileri (*sectoral adjustment loan-SECAL*) ile sürdürmüştür. Bu krediler ile eğitim, sağlık gibi kamu hizmetlerinin özelleştirilmesi, Kamu İktisadi Teşekküllerinin (KİT) tasfiyesi, finans ve sermaye piyasası kuruluşlarının

oluşturulması, tarım sektöründe devlet tekelinin azaltılması, kamu personel reformu ve yerel yönetimler reformu gibi önemli alanlarda *devleti kendisinden uzaklaştıran* reformlar yapılmıştır (Algan, 2024b).

Bu güçlü reform hareketleri, 2000 yılından itibaren yerini Ülke Destek Stratejilerine (*Country Assistance Strategy-CAS*) ve sonraki yıllarda da Ülke Ortaklık Çerçevesi (*Country Partnership Framework-CPF*) kapsamında verilen proje kredilerine bırakmıştır. Türkiye için hazırlanan CPF 2022-2023 (*CPF, 2018-2021 döneminin genişletilmiş hali*), 10,9 milyar dolar olarak açıklanmıştır. CPF dönemi sonunda bu tutar 17 milyar dolara ulaşmıştır. Krediler, enerji, su, kaynak verimliliği, göçmen sorunu, depreme karşı dayanıklılığın artırılması gibi çok çeşitli alanlarda yerel yönetimlere ve özel sektöre tahsis edilmiştir. Bu krediler önceki yıllardaki gibi kamu yönetiminin köklü reformları yerine daha esnek daha erişilebilir sorun alanlarına yönelmiştir (Algan, 2024b).

2024 yılının sonunda onaylanan CPF 2024-2028 dönemi için kredi tahsisi tutarı ise 18 milyar dolar olarak açıklanmıştır (World Bank, 2024). Dünya Bankası proje kredileri kamu finansman yönetiminin bütünlüğünü bozan yapısı ile dış borcun plansız bir şekilde artmasına neden olmaktadır. Bu kredilerin denetimi de sorunludur. Proje kredileri dış borçlanmanın denetiminden sorumlu olan Sayıştay'ın yıllık planlarında bulunmadığı için Sayıştay denetimi "*tesadüfe*" bırakılmaktadır. Hazine ve Maliye Bakanlığı denetimi ise hem borçlu ülke hem de kredi sağlayıcısı Dünya Bankası adına yapıldığı için etkisiz kalmaktadır (Kaya, 2003:67, 103).

Türk kamu yönetimini kredileri ve kredileri karşılığında talep ettiği reformları ile sarmalayan Dünya Bankası Grubu farklı alanlarda faaliyet gösteren kurumları ile ülkelerde kamu yönetiminin dönüşümünü gerçekleştirmektedir. Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası (IBRD), ülkelere borç vererek uluslararası sermaye piyasalarının etkin işlemesi için çalışmakta ve yoksulluğun azaltılmasını amaçlamaktadır. Uluslararası Finans Kurumu (IFC), gelişmekte olan ülkelere özel sektörün gelişimini teşvik etmek için yatırım ve danışmanlık hizmeti sunmakta ve özel sektörün yeni iş alanları yaratmasını sağlayarak istihdam düzeyini artırmaya çalışmaktadır. Uluslararası Yatırım Anlaşmazlıklarının Çözüm Merkezi (ICSID), uluslararası yatırımcılar ve Devletler arasındaki hukuki anlaşmazlıkların çözümü ve uzlaşma için kurulmuş uluslararası bir tahkim kurumudur. Dünya Bankası Grubunun en genç üyesi, Çok Taraflı Yatırım Garanti Ajansı (MIGA), politik risk sigortası ve kredi geliştirme garantileri sunan uluslararası bir finans kuruluşudur. Bu garantiler gelişmekte olan ülkelerdeki siyasi ve ticari olmayan risklere karşı yatırımcılara koruma sağlamaktadır. MIGA ve ICSID, Dünya Bankası Grubuna en son katılan kuruluşlardır ve yatırımcıların politik risklerini azaltarak yatırımın güvenliğini sağlamayı amaçlamaktadırlar. MIGA ve ICSID, sosyal devletin bir sosyal politika aracı olan kamulaştırma yetkisinin küresel sermaye üzerinde kullanımını zorlaştırmakta hatta olanaksız kılmaktadır. Böylece Dünya Bankası kamu yönetimi reformu, özelleştirmeler, KİT'lerin tasfiyesi ile kamu hizmetlerini piyasalaştırmış ve devletin istihdam yaratma kapasitesini daraltmıştır. Bu daralma, devletin yönetme gücünü azaltırken çalışanları sermaye karşısında korumasız bırakmıştır (Adam ve Kalay, 2019:81).

Diğer yandan Dünya Bankası Grubu bağlı kuruluşları ile küresel alandaki ve ülkeler üzerindeki politik gücünü artırmaktadır. Dünya Bankası belirli bir ülkeden desteğini çektiğinde, genellikle diğer kuruluşları da onu takip etmektedir. Bu sistem, Banka'ya ekonomik güç sağlarken Banka'nın ülkeler üzerindeki siyasi müzakere gücünü de artırmaktadır (Clemens ve Kremer, 2016:2). Bu müzakere gücü ile Dünya Bankası ülkelerin politik ve ekonomik kararlarını etkilerken istediği kamu yönetimi reformlarının uygulanmasını sağlamaktadır.

Bu çalışma, neoliberal politikalar ve yönetim modeli ile kamu yönetimi dönüşümü sağlanan Türkiye'de MIGA garantileri ile küresel sermayenin hareket alanını nasıl genişlettiğini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Çalışmanın birinci bölümünde kurumsal yapısı ile MIGA tanıtılmakta, çalışmanın ikinci bölümünde ise üç ayrı MIGA garanti projesi incelenerek küresel sermayenin Türkiye'ye nüfuzu incelenmektedir. Sağlık sektöründe incelenen Gaziantep Şehir Hastanesi, bir KÖİ projesi olarak çalışmada yer almaktadır. Neo-liberal politikalarla özelleştirme ile başlayan ilerleme yolu, okuyucuya bu örnek özelinde aktarılmaya çalışılmaktadır. Bir diğer örnek olan Uluğ Enreji, kamu hizmetlerinin özelleştirilmesi anlamında güçlü bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. Çalışmanın son örneği olan Türk Eximbank ise ticaretin finansmanı alanında ilk MIGA garantisi olma özelliği ile birçok çokuluslu şirketin Türkiye'ye girişinin nasıl sağlandığını gözler önüne sermektedir.

2. ÇOK TARAFLI YATIRIM GARANTİ AJANSI (MIGA)

Küresel sigorta sisteminin ticari olmayan risklere karşı koruma sağlamaması, yatırımcıların kendi ülkeleri dışında yatırım yapmalarını kısıtlamış ve gelişmekte olan ülkelere yönelik sermaye akışını yavaşlatmıştır

(Tiryakioğlu, 2003:154). Sermayenin dolaşımı önündeki bu *engeli* kaldırmak amacıyla Dünya Bankası bir yatırım garanti ajansı kurulmasına karar vermiştir. Böylece “*Çok Taraflı Yatırım Garanti Ajansı*”nı kuran konvansiyon hazırlanarak 1985 yılında kabul edilmiştir (Shihata, 1986:272).

Konvansiyon’un 12 Nisan 1988 tarihinde yürürlüğe girmesi ile Dünya Bankası grubunun en genç üyesi olan MIGA (*Çok Taraflı Yatırım Garanti Ajansı - Multilateral Investment Guarantee Agency*) kurulmuştur. MIGA’nın amacı, gelişmekte olan ülkelerde yabancı yatırım için en uygun ortamı yaratmaktır. MIGA’ya katılım, IBRD üyelerine açık tutulmuştur. Kuruluşun ilk üyeleri Endonezya, Mısır, Samoa, Bahreyn, Şili, Barbados, Kıbrıs, Ekvador, Jamaika, Bangladeş, Grenada, Almanya, Kanada, Japonya, İsviçre, Danimarka, Ürdün, Kore, Kuveyt, Lesoto, Malavi, Hollanda, Nijerya, Pakistan, Suudi Arabistan, Senegal, İsveç, Birleşik Krallık ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD) olmuştur (MIGA-History, 2024). MIGA üyeleri Konvansiyon’da belirtilen hisse tutarında mali katkı sağlamaktadır. Bu kapsamda MIGA, 1 milyar dolarlık sermaye stokuyla hukuki kimliği farklı ve mali açıdan bağımsız bir kuruluştur (Yılmaz, 2018:376).

MIGA’nın sigortalama süreci, müşterinin ön başvurusu ile başlamaktadır. Başvurunun MIGA’nın kriterlerini karşılayıp karşılamadığı incelenmektedir. Bu incelemede fiyatlama, teminatlar, garantinin potansiyel boyutu, çevresel ve sosyal etki değerlendirmeleri dikkate alınmaktadır. Kapsamlı bir taahhütte bulunmadan önce MIGA yönetimi, projenin geliştirme etkisi, risk profili ile yasal ve politika gerekliliklerimize uygunluğu konusunda bir ön değerlendirme yapmaktadır. Bu erken inceleme, müşterilere proje ve MIGA kapsamı gereksinimleri hakkında hızlı geri bildirim verilmesine yardımcı olmaktadır. Ön başvuru başarı ile sonuçlanırsa, kesin başvuru süreci başlar. Bu aşamada da proje sahibinden iş planı, finansal tahmin, kredi belgeleri, kredi garantileri, yatırımcının ve ev sahibi ülkedeki proje işletmesinin mali tabloları ile kuruluş belgeleri, yönetmelikleri, çevresel izinler, çevresel etki değerlendirmesi, arazi satın alma, kira sözleşmeleri, diğer tüm geçerli proje lisansları, izinleri ve sözleşmeleri gibi belgeler istenir (MIGA-Process, 2024). Bir projeye devam etme izni verildiğinde, sigorta ekibi projenin riskleri, ekonomik ve finansal uygulanabilirliği, çevresel ve sosyal etkisi ile genel olarak kalkınmaya katkısı konusundaki analizini tamamlar. Bu süre zarfında sigortayı düzenlemek için ev sahibi ülkenin onayı alınmaktadır. Böylece MIGA başvuru sahibini detaylı inceleme ve ulaşabileceği tüm dokümantasyona sahip olmanın yanında bir de ev sahibi ülkeyi sisteme dâhil ederek verdiği garantinin zarar görmesini olanaksız hale getirmektedir.

Projeler, yönetim onayı aldıktan sonra üye ülkelerin hükümet temsilcilerinden oluşan yönetim kuruluna da onay için gönderilir. MIGA’nın yönetim kurulu onayı ve ev sahibi ülkenin onayı ile garanti sözleşmeleri imzalanır. Küçük Yatırım Programı kapsamındaki projeler, gerekli tüm belgelerin sağlanması durumunda bir ila iki ay içinde işleme konur. Kapsamlı çevresel ve sosyal durum tespiti gerektiren karmaşık projeler daha uzun sürer. Ancak çoğu proje dört ila altı ay veya daha kısa sürede tamamlanmaktadır (MIGA-Process, 2024). Sigortalama süresi, projenin karmaşıklığına bağlı olmakla birlikte projelere genellikle üç ile on beş yıl arasında bir garanti sağlanmaktadır. Daha karmaşık projelerde bu süre yirmi yılı bulabilmektedir (Yılmaz, 2018:376).

Projelerin kesin başvuru ücreti 25 milyon dolardan az, teminat için 5,000 dolar ve daha büyük tutarlar için 10,000 dolardır. Başvuru ücreti başlangıç primine yansıtılır veya MIGA’nın herhangi bir nedenle projeyi reddetmesi durumunda ücret iade edilir. MIGA, sigorta tutarının %1’i kadar ücret alır. Projelerin karmaşıklığı ve risk faktörüne göre bu oran artırılabilir. Karmaşık projeler için ek ücretler gerekebilir. Örneğin çevresel ve sosyal durum tespitine yönelik saha ziyaretlerinin maliyetini karşılamak için ücretler gerekli olabilir. MIGA, bir projenin toplam sigorta gereksinimlerini reasürans yoluyla düzenlediğinde bir sendikasyon ücreti uygular (MIGA-Process, 2024). MIGA, politik risk garantisi, kredi garantisi ve ticaret finansmanı garantisi vermektedir. Buna göre (MIGA-Products, 2024);

- Politik Risk Garantisi
 - Sözleşmenin ihlal edilmesi riski
 - Kamulaştırma ve benzeri tedbirlerden doğan riskler
 - Döviz dönüştürme ve transfer riski
 - Savaş ve toplumsal kargaşa riski
 - Sermaye optimizasyonu
 - Özel Sektör Borçlularına Proje Bazlı Kredi Garantisi olmak üzere altı kategoride verilmektedir.
- Kredi Garantisi
 - Kamu Borcunun Ödenmemesi

- Kredilere Kısmi/Tam Kredi Garantisi
- Tahvillere Kısmi Kredi Garantisi
- Finansmansız Risk Katılımı
- Risk Paylaşımı Tesisi
- Önemli Risk Transferi
- Politikaya Dayalı Garanti
- Kamu Projelerine Proje Bazlı Kredi Garantisi şeklinde sağlanmaktadır.
- Ticaret Finansmanı Garantisi
 - Akreditif onayı ve ticari krediler şeklinde verilmektedir.

Türk hukukunda, MIGA ile yapılan sözleşmenin hukuki niteliğine ilişkin görüş birliği bulunmadığını belirten Yılmaz (2018:377), bu sözleşme tipinin garanti veya sigorta sözleşmelerinden hangisi olarak değerlendirilmesi gerekliliğini tartışmaktadır. 5684 sayılı Sigortacılık Kanunu'ndan yola çıkan Yılmaz (2018), MIGA'nın "*Türkiye'de kurulmuş sigorta şirketi ile yurt dışında kurulmuş sigorta şirketinin Türkiye'deki teşkilâtı*" tanımına girmediğini değerlendirmektedir. Aynı Kanuna göre sigorta sözleşmeleri "*Hazine Müsteşarlığınca onaylanan ve sigorta şirketlerince aynı şekilde uygulanacak olan genel şartlara uygun olarak*" düzenlenmelidir. MIGA bu kapsama da girmediği için Yılmaz (2018), MIGA ile yatırımcı arasında yapılan sözleşmeleri "*atipik*" bir sigorta sözleşmesi olarak tanımlamaktadır. Ancak iç hukukumuzdaki tartışmadan bağımsız olarak, MIGA Konvansiyonu'nun kuruluş metnine uygun olarak "*garanti sözleşmesi*" ifadesini kullanmaktadır (Yılmaz, 2018:377).

Bu tartışmanın bu çalışma için önemli olan tarafı MIGA garanti sözleşmelerinin iç hukukumuzda karşılığını bulmanın zorluğu yanında milyonlarca dolar tutarındaki bu sözleşmelerin Hazine Müsteşarlığı onayı ve denetimi olmaksızın imzalanmasının yarattığı sorunsaldır. Bu sorunsal, kamu maliyesinin bütünlüğünün bozulması, kredilerin izini sürmenin zorluğu ve ülkeye yüklenilen bu garantilerin küresel sermaye tarafından sağlanmasının riskini beraberinde getirmektedir.

Diğer yandan MIGA yıllar içerisinde garanti çeşitlerini ve garanti risk alanlarını artırmaktadır. 2010 yılında yapılan değişikliklerle sadece yeni yatırımların değil, mevcut yatırımların da geliştirilmesine yönelik faaliyetler kapsama dâhil edilmiştir. 2010 yılında ayrıca yabancı yatırımcılara sağlanan garantilerin kapsamı ev sahibi devletteki merkezi idare ve yerel yönetim kuruluşlarını kapsayacak şekilde genişletilmiştir. 2013 yılında ise ev sahibi ülkenin kamu iktisadi kuruluşlarının mali sorumluluklarını yerine getirmemesi riski garanti kapsamına alınmıştır (Yılmaz, 2018:396). MIGA, faaliyetlerini gerek sunduğu ürünler gerekse çalıştığı kurumlar ile artırırken faaliyet ağına yerel yönetimleri ve kamu iktisadi kuruluşlarını da katmaktadır. Böylece Dünya Bankası'nın kamu yönetimi reformu ve yerel yönetimler reformu MIGA desteği ile uygulanmaya devam ederken kamu yönetimi küresel sermayeye teslim edilmektedir.

MIGA ile çalışmanın ülkeler için bir bıçak sırtı yönü de anlaşmazlıkların çözümü hususunda yaşanmaktadır. MIGA ve üye ülkeler arasındaki anlaşmazlıkların çözümünde öncelikle müzakere yoluna gidilmesi tercih edilmektedir. Bu sürecin 120 günü geçmesi halinde uzlaştırma ve tahkim yolu önerilmektedir (Yılmaz, 2018:396). Uygulamada ise Dünya Bankası Grubunun bir üyesi olan MIGA, bu gücünü caydırıcı bir etken olarak kullanmaktadır. Uyuşmazlıklara erken müdahale ederek uzlaştırma ve tahkim yollarını kapamaktadır. Böylece MIGA sözleşmelerinde yer alan uzlaştırma ve tahkim usulleri başvurulması *olası yöntemler* olarak kâğıt üzerinde kalmaktadır (Tan, 2017:43).

Bu tecrübeyi yaşayan Endonezya, bu uygulamanın bir örneği olarak verilebilir. Ülkede yabancı bir yatırımın kamulaştırılması üzerine MIGA, Endonezya'daki garanti faaliyetlerini askıya almıştır. Dünya Bankası Grubu ile çalışmalarını sürdürmek isteyen Endonezya başka bir itiraz yoluna başvurmadan yatırımcıya yapılan ödemeyi MIGA'ya iade etmek zorunda kalmıştır (Tan, 2017:43). MIGA, arkasına aldığı Dünya Bankası ekonomik ve politik gücü ile kredinin ödenmemesi, uzlaştırma ve tahkim gibi durumları *defacto* olarak kapamaktadır. Bu duruşu ile MIGA'yı özel hukuk hükümleri içerisinde sıradan bir kurum olarak değerlendirmek mümkün değildir.

3. TÜRKİYE'NİN MIGA SARMALI

Türkiye, MIGA'ya 1988 yılında katılmıştır. Bu kurum içinde sermaye payı ve oy gücü %0,4 düzeyindedir (World Bank, 2024:10). Türkiye, MIGA garantileri aracılığıyla yatırım desteğinden en fazla pay alan ülkelerden biridir. 2015 yılı verilerine göre MIGA'nın toplamda sağlamış olduğu 12,5 milyar dolarlık kredinin %9'u Türkiye'ye sağlanmıştır. Aralık 2023 itibarıyla ise yaklaşık 2 milyar dolar kredi tutarı ile Türkiye, MIGA'nın üçüncü büyük kredi kullanan ülkesidir. Bu oran, kuruluşun toplam portföyünün %7'sini temsil etmektedir (World Bank, 2024:22).

MIGA, şu anda Türkiye'de Gaziantep, Elazığ, Yozgat, Bursa, Adana ve İstanbul illerinde 6 hastaneye garanti vermektedir. Bu projeler, ortaklaşa olarak 9.000'den fazla hastane yatağının inşasını desteklemiştir. MIGA, yeni sağlık tesislerinin inşası ve işletilmesi için siyasi risk sigortası garantileri sağlayarak yabancı yatırımın ülkeye gelmesini sağlamaktadır (World Bank, 2024:16). MIGA, ayrıca kredibilitesi olan belediyelerle (*belediye şirketleri ve kamu hizmeti sağlayıcılarına*) sürdürülebilir altyapı gelişimini desteklemek için doğrudan taahhütlerde bulunmaktadır (World Bank, 2024:17). MIGA, yenilenebilir enerji üretimini artırmak, iletim ve dağıtım ağlarını modernize etmek ve şarj altyapı ağlarını ve metan emisyonlarının azaltılmasını teşvik etmek için de yabancı sermaye desteği sağlamaktadır (World Bank, 2024:21).

Türkiye; Üsküdar Metro, Türk Eximbank, Uluğ Enerji gibi 15 açık proje ile 2,031 milyar dolar tutarında garantiye sahiptir (World Bank, 2024:101). İlerleyen bölümlerde oy gücü %0,4 ve MIGA'ya kredi yükümlülüğü 2 milyar dolardan fazla olan Türkiye'nin üç ayrı sektörden üç ayrı garanti projesi (*Gaziantep Şehir Hastanesi, Uluğ Enerji ve Türk Eximbank projeleri*) incelenecektir.

3.1. Gaziantep Şehir Hastanesi

Gaziantep Şehir Hastanesi, Sağlık Bakanlığı'nın verdiği 28 yıllık imtiyaz uyarınca bir KÖİ projesi olarak hayata geçirilmiştir. Entegre bir sağlık kampüsü olan hastanenin altyapısı, Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası (EBRD) tarafından finanse edilmiştir. Toplam proje maliyeti 600 milyon eurodur. EBRD'nin müşterisi Gaziantep Hastane Sağlık Hizmetleri İşletme Yatırım Anonim Şirketi olarak tanımlanmıştır. Tıbbi bakımın sağlanmasının Sağlık Bakanlığı'nın sorumluluğunda kalacağı belirtilmiştir. *Müşteri*, Samsung C&T Corporation (Güney Kore), Kayı İnşaat Sanayi ve Ticaret A.Ş., Salini Impregilo S.p.A. (İtalya) ve bir özel sermaye yatırım fonuna (PEIF) aittir. PEIF'in yatırımcılarının çoğunlukla Koreli ve Türk kurumsal yatırımcılardan oluştuğu belirtilmiştir. EBRD projesiye 80 milyon euro kredi tahsis etmiştir (EBRD, 2016).

Gaziantep Şehir Hastanesi Projesi, 2022 yılında Rönesans Sağlık Yatırım A.Ş., Meridiam Eurasia SAS (Fransa), Samsung C&T ve İstanbul Portföy işletmeleri ile birlikte hayata geçirilmek üzere devralınmıştır. Hastane, 2023 yılında faaliyete başlamıştır (Rönesans Holding, 2024). EBRD, Rönesans Sağlık Yatırım A.Ş.'ye de 75 milyon euroya kadar konvertibl kredi tahsis etmiştir. Rönesans Grup, altı Türk hastane KÖİ yatırımı ve İstanbul İkitelli KÖİ'sine hizmet veren bir tesis yönetim şirketi dâhil olmak üzere sosyal altyapı varlıklarından sorumlu holding şirkettir. Kredinin vadesi 5 yıl olup, vadeye doğru özsermayeye çevirme opsiyonu bulunmaktadır (EBRD, 2022). MIGA, 2017 yılından beri dâhil olduğu Gaziantep Şehir Hastanesi Projesine 26 Nisan 2023 tarihinde, Meridiam Eurasia SAS (Meridiam) şirketinin, Gaziantep Sağlık Hastanesi Gayrimenkul Yatırım A.Ş.'ye yaptığı özsermaye ve özsermaye benzeri yatırımları desteklemek amacıyla 121,5 milyon euro tutarında garanti vermiştir.

Proje İşletmesi, ilk olarak 2013 yılında imzalanan 28 yıllık Proje Sözleşmesi kapsamında, Gaziantep Hastanesi KÖİ Projesi'ni yönetmek üzere kurulmuştur. Garantiler, 15 yıllık bir süre için verilmektedir. Sözleşmenin ihlali, sivil karışıklık ve savaş risklerini kapsamaktadır. Bu proje, MIGA Çevresel ve Sosyal Sürdürülebilirlik Politikasına (2013) göre Kategori B olarak sınıflandırılmıştır (MIGA-Gaziantep PPP, 2024). MIGA CPF FY 17-23 döneminde Güney Kore yatırımcı ülke ve garanti süresi 20.04.2037 iken CPF FY 24-28 döneminde Fransa yatırımcı ülke olarak yer almış ve 25.04.2038'e kadar projeye garanti verilmiştir (World Bank, 2024).

Böylece Gaziantep Şehir Hastanesi, çok eleştirilen KÖİ projesi yöntemi ile hayata geçirilirken MIGA ve EBRD gibi küresel aktörler projeye finansman sağlamıştır. Asıl iş olan tıbbi bakımın sağlanması Sağlık Bakanlığı sorumluluğunda kalırken, Güney Koreli Samsung C&T Corporation, İtalyan Salini Impregilo S.p.A. ve Fransız Meridiam projenin çokuluslu sahipleri olmuştur. Kayı İnşaat Sanayi ve Ticaret A.Ş., Rönesans Sağlık Yatırım ve İstanbul Portföy de yerli sermaye olarak projede yer almıştır. Bu projede neden özellikle bu şirketlerin yer aldığı ve bu şirketlerin seçilme kriterleri sorunu hususlardır. MIGA projeye 15 yıl için garanti vermiştir ve

garanti sözleşmenin ihlali, sivil karışıklık ve savaş risklerini kapsamak üzere verilmiştir. Böylece zaten devletin sunacağı bir kamu hizmetinin altyapı yatırımı için Türkiye'ye üç ayrı çokuluslu şirket davet edilmiş ve EBRD ve MIGA gibi küresel aktörlerden yüksek tutarlı krediler alınmıştır.

3.2. Uluğ Enerji

Bursa, Balıkesir, Çanakkale ve Yalova illerinin bulunduğu Uludağ bölgesinde elektrik dağıtım ve perakende satış faaliyetlerini sürdüren Uludağ Elektrik Dağıtım A.Ş.'nin (UEDAŞ) özelleştirilmesi 01.09.2010 tarihinde tamamlanmıştır. İletim noktalarından aldığı elektriği perakende olarak dağıtmakla görevli olan UEDAŞ'ın çalışma esasları T.C. Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu (EPDK) tarafından belirlenmiştir. Marmara Bölgesi'nin güneyini kapsayan hizmet sahası ile UEDAŞ, 35.501 kilometrekare alanda Bursa başta olmak üzere, Balıkesir, Çanakkale ve Yalova'da toplamda 3 milyondan fazla aboneye hizmet vermektedir (UEDAŞ, 2024).

Cengiz-Limak-Kolin Konsorsiyumu Aralık 2012'de yapılan Türkiye'nin en büyük elektrik dağıtım bölgesi Boğaziçi Elektrik ihalesini 1 milyar 960 milyon dolara almıştır. Konsorsiyum dağıtım özelleştirmelerinin ilk ihalelerinde Uludağ Elektrik Dağıtım'ı yüzde otuz üçer pay ile bölüşmüş ve 940 milyon dolara satın almıştır (Cumhuriyet, 2021). Konsorsiyum, 2016 yılında hisseleri yeniden yapılandırmış ve Limak Holding'in Uludağ Elektrik Dağıtım bölgesini alarak ortaklıktan ayrıldığını açıklamıştır. Limak, UEDAŞ ve Uludağ Perakende şirketlerindeki Cengiz ve Kolin hisselerini, Boğaziçi, Akdeniz, Çamlıbel EDAŞ ve perakende şirketlerinde ise Cengiz ve Kolin şirketleri, Limak'a ait hisseleri devralmıştır. Böylece Uludağ Elektrik Dağıtım tamamen Limak'a geçmiştir (HaberTürk Gazetesi, 2021).

UEDAŞ ve Limak Uludağ Elektrik Perakende Satış A.Ş. (UEPSAŞ), Türkiye'nin sırasıyla Balıkesir, Bursa, Çanakkale ve Yalova illerinde düzenlemeye tabi dağıtım ve perakende işletmeciliği yapan şirketlerdir. Bu şirketlerin sahibi Uluğ Enerji Dağıtım ve Perakende Satış Hizmetleri A.Ş.'dir. UEDAŞ bir elektrik dağıtım şirketi, UEPSAŞ ise bir enerji perakende şirkettir. UEDAŞ ve UEPSAŞ, Güney Marmara bölgesinde yaklaşık 35.500 kilometrekarelik alanda 3 milyondan fazla müşteriye elektrik dağıtım ve tedariki sağlamaktadır. UEDAŞ, 51.000 km orta gerilim ve alçak gerilim kablolarından oluşan 9.700 MVA kurulu güce sahip yaklaşık 26.000 transformatörden oluşan dağıtım şebekesi ile Bölgeye 2020 yılında 11 TWh'nin üzerinde enerji dağıtmıştır (UEDAŞ, 2024).

Limak, Uluğ Enerji'nin bu şirketin paylarının tamamının uluslararası sürdürülebilir altyapı yatırım fonu olan Actis Long Life Infrastructure Fund LP'ye (ALLIF) devri için hisse satış sözleşmesini 30 Eylül 2021 tarihinde imzalamıştır. ALLIF, 2004 yılında Birleşik Krallık'taki bir kalkınma finansmanı kurumu olan CDC Group plc'nin bir parçası olarak kurulmuştur ve MIGA'nın mevcut müşterilerindedir. ALLIF'in dünya çapında farklı ülkelerde 18 ofisi bulunmaktadır ve enerji alanında 24 GW üzerinde kurulu kapasiteye sahiptir. Kuruluşundan itibaren yatırımcılarından 24 milyar dolar büyüklüğünde fon katılımı sağlayan ALLIF, 40 milyonun üzerinde insana hizmet sağlamaktadır. ALLIF, aralarında Uganda, Kamerun ve Guatemala'nın da bulunduğu dünyanın birçok ülkesinde elektrik dağıtım işi yürütmektedir (Cumhuriyet, 2021).

Limak Enerji, ALLIF tarafından satın alınmasının ardından projeden tamamen çıkacak ve artık hissedar olmayacaktır. Proje kapsamında MIGA'dan, ALLIF holding şirketi olan Uludağ Power Networks UK Limited'in (Holdco) Uluğ Enerji'yi Limak Enerji'den satın almak için potansiyel özsermayesini ve hissedar kredisi yatırımını karşılaması talep edilmiştir. MIGA, 4 Mart 2022 tarihinde Holdco'ya garanti vererek UEDAŞ'ın tamamını satın almak için 115 milyon dolar tutarındaki özsermaye yatırımlarını gerçekleştirmiştir (MIGA, 2024g).

Özsermaye ve hissedar kredisi yatırımları, kamulaştırma, savaş ve sivil kargaşa ve Türkiye ile Birleşik Krallık arasındaki İkili Yatırım Anlaşması uyarınca verilen tahkim kararının icra edilmemesi risklerine karşı sırasıyla 17 yıla kadar ve 7 yıla kadar MIGA tarafından karşılanacaktır. Proje, MIGA'nın Çevresel ve Sosyal Sürdürülebilirlik Politikası (2013) kapsamında Kategori B olarak sınıflandırılmıştır. Bu projenin potansiyel risklerinin ve etkilerinin sınırlı ve sayıca az olduğunu, büyük ölçüde geri döndürülebilir ve hafifletme tedbirleriyle kolayca ele alınabilir olduğunu göstermektedir (MIGA, 2024g).

UEDAŞ ve UEPSAŞ birlikte Proje İşletmelerini (PE'ler) oluşturacaktır. PE'lerin temel faaliyetleri dağıtım ağı planlaması ve tasarımı, ağın genişletilmesi, güçlendirilmesi ve değiştirilmesi, güvenliğin artırılması, ölçüm yapılması, yeni teknolojinin uygulanması, destek sistemleri ve diğerleri için sermaye harcamaları dâhil olmak üzere ağ geliştirme, varlığın işletilmesi ve bakımı, dağıtım bölgesinin genel aydınlatması, enerji tedariki, sayaç okuma, faturalandırma, tahsilât ve müşteri hizmetleri gibi idari işlevleri kapsamaktadır. UEDAŞ'ın işlettiği

varlıklar arasında orta ve alçak gerilim havai hatları, trafolar, trafo merkezleri, direkler, ofisler, binalar, depolar, araçlar ve ekipmanlar bulunmaktadır. Tüm bu tesisler çalışır durumdadır.

Proje, ALLIF'in Dağıtım Bölgesindeki dağıtım ve perakende şirketini satın almasını ve operasyonlarını desteklemesi amaçlamaktadır. MIGA, projenin elektrik arzının kalitesini ve genel güvenilirliğini güçlendirmesini beklerken projenin sektöre ve daha geniş anlamda ekonomiye, yabancı özel sektör yatırımlarını harekete geçirmenin faydalarını göstereceğini ifade etmektedir. Proje, Dünya Bankası Grubunun Türkiye için Ülke Ortaklığı Çerçevesi (CPF) FY 18-21 ile uyumludur. MIGA garantisi, Uluğ Enerji için 26.09.2028, UEDAŞ ve UEPSAŞ için 03.03.2039 tarihine kadar sağlanacaktır. Bu garantiler CPF FY 17-23 dönemi ve en yeni CPF dönemi olan FY 24-28 dönemi içinde de yer almaktadır (World Bank, 2024).

Özetlemek gerekirse Cengiz-Limak-Kolin Konsorsiyumuna *teslim edilen* bir kamu hizmeti sunumu önce Limak Enerji tarafından alınmış, daha sonra Birleşik Krallık menşeli çokuluslu ALLIF'e devredilmiştir. MIGA, ALLIF holding şirketi olan Holdco'ya garanti vererek UEDAŞ'ın tamamını satın almak için yatırım gerçekleştirmiştir. Riskli olmadığı MIGA raporları ile belgelenmesine rağmen bu proje için kamulaştırma, savaş ve sivil kargaşa garantisi ve tahkim kararının icra edilmemesi riskine karşı güvence verilmiştir. Bu şartları garanti altına alan Türkiye ile Birleşik Krallık arasındaki İkili Yatırım Anlaşmasının icra edilemeyen yapısı ayrıca tartışmaya açıktır. Proje için hukuki hak arama yollarının kapalı tutulması bir yana hali hazırda kamu hizmeti olarak sunulmakta olan elektrik dağıtım hizmeti piyasalaştırılırken Türkiye'nin, MIGA ve küresel sermaye tarafından sağlanan kredilerle borç yükü altında bırakıldığı görülmektedir.

3.3. Türk Eximbank

Türk Eximbank, ihracatçıların finansmana erişimini destekleyen Türkiye'nin tek ihracat kredi kuruluşudur. Türk Eximbank, 14.08.2024 tarihinde anapara ve faiz riskinin %95'i MIGA garantisi altında bir bankalar konsorsiyumundan 300 milyon euro tutarında kaynak sağlamıştır. Bu garanti MIGA'nın Türkiye'de *trade finance guarantee* programı altında gerçekleştirilen ilk işlemdir. Söz konusu kredi kapsamında yeşil ürün ve teknoloji üreten, kadın katılımına destek veren veya KOBİ niteliğine haiz şirketler önceliklendirilerek Türk ihracatçılarının ticaret finansmanı ihtiyaçlarının karşılanması amaçlanmaktadır (Türk Eximbank, 2024).

MIGA, 16 Ağustos 2024'te yürürlüğe giren Ticaret Finansmanı Garantisi (TFG) Çerçeve Şartlarını imzalamıştır. TFG Çerçeve Şartları kapsamında Türk Eximbank'a 1 yıl süreyle 296,6 milyon euro tutarında bireysel garanti verilmiştir. Türk Eximbank'a sağlanan kısa vadeli ticari krediye ilişkin anapara ve faizin yüzde 95'ini karşılamak üzere ING Bank, Almanya ING-DiBa AG, Birleşik Krallık Standard Chartered Bank (SCB), Birleşik Arap Emirlikleri'ndeki HSBC Bank Middle East Limited (HSBC), BNP Paribas (BNPP) ve Hollanda'dan Credit Europe Bank N.V. (CEB) anlaşmaya katılmışlardır. Türk Eximbank'ın talebi üzerine TFG Çerçeve Şartları, MIGA'nın takdirine bağlı olarak 3 yıllık çerçeve süresi içinde iki defaya kadar 1 yıl daha uzatılabilecektir. Projeden elde edilen gelirler, ihracata yönelik Türk şirketlerine ihraç mallarının üretimi için gerekli kısa vadeli likiditeyi sağlamak amacıyla kısa vadeli (1 yıl veya daha az) ticari kredi olarak kullanılacaktır. MIGA TFG, ihracata yönelik şirketlere avantajlı ticaret finansmanı kredileri sağlanması yoluyla ülkenin dış dengesizliklerini azaltmaya çalışarak 2024-2028 Ulusal Kalkınma Stratejisinin desteklendiğini belirtmektedir (MIGA, 2024f).

Projenin, yetersiz hizmet alan kesimler için finansmana erişimin artırılması ve altyapı varlıklarının ve doğal sermayenin sürdürülebilirliğinin artırılması hedefleri kapsamında Ülke Ortaklığı Çerçevesi (CPF) 2018-2023 mali yılı ile uyumlu olduğu belirtilmektedir. Proje ayrıca, IBRD ve IFC tarafından devam eden operasyonlar, Tek Dünya Bankası ve MIGA Stratejisi ve İş Görünümü 22-24 Mali Yılı ve IBRD'nin (Mayıs 2024'te imzalanan) Türkiye Yeşil İhracat Projesi ile uyumludur. IBRD ayrıca Türk Eximbank'ın Türk ihracatçılarına uzun vadeli destek sağlamak amacıyla 1 milyar euro tutarında 10 yıllık ticari kredi sağlamasını sağlamak amacıyla 600 milyon euro tutarında kredi garantisi sağlamıştır (MIGA, 2024f). Böylece tüm bu küresel aktörlerin *ortaklaşa yönetimi* ile proje desteklenmiştir.

Türk Eximbank'ın ihracata katkısını bu noktada incelemek yerinde olacaktır. 2023 yılı Faaliyet Raporuna göre Türk Eximbank 2023 yılında ülke ihracatına, 19,6 milyar dolar kredi ve 22,4 milyar dolar sigorta ve garanti olmak üzere toplam 42 milyar dolar destek sağlamıştır (Türk Eximbank, 2023). Türkiye'nin 2024 yılı Ocak-Temmuz dönemi ihracat rakamlarına bakıldığında 2023 yılının aynı dönemine göre ihracatın %4,1 oranında artarak 148 milyar 789 milyon dolar, ithalatın %8,4 oranında azalarak 198 milyar 616 milyon dolar olarak gerçekleştiği görülmektedir. Bu rakamlara göre dış ticaret hacmi %3,4 oranında azalarak 347 milyar 405 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir (T.C. Ticaret Bakanlığı, 2024).

Rakamlardan da görüldüğü üzere alınan krediler, Türk Eximbank tarafından sağlanan ihracat katkısının çok üzerindedir. Hatta MIGA ve IBRD kredi rakamları birlikte ele alındığında alınan krediler, tüm ülkenin yıllık ihracat rakamından da yüksektir. Türk Eximbank Projesi, ihracata yönelik şirketlere avantajlı ticaret finansmanı kredisi sağlayarak Türkiye'nin dış dengesizliklerini azaltma amacı ile garanti verirken; MIGA ve IBRD kredileri ile Türkiye'ye ING Bank, ING-DiBa AG, Standard Chartered Bank (SCB), HSBC Bank Middle East Limited (HSBC), BNP Paribas (BNPP) ve Credit Europe Bank N.V. (CEB) gibi çokuluslu şirketlerin girişi sağlanmaktadır. Tüm bu şirketlere MIGA ve IBRD'ye yapılacak anapara ve faiz ödemeleri ise ülkeye yeni bir borç yükü olarak bırakılmaktadır.

4. SONUÇ

Yatırımcılar ev sahibi ülkenin hukuki yapısının yatırıma uygun olmasını ve yabancı yatırımcı için eşit rekabet koşulları olmasını talep eder. Bu yabancı yatırımcılar için en önemli risklerden biri, yatırımlarının günün birinde kamulaştırılma tehlikesidir (Kırlı, 2004). Ticari olmayan riskler, savaş vb. durumlar, sözleşmenin feshi gibi hukuki sorunlar da yabancı yatırımcıların üstlenmek istemedikleri risklerdir. MIGA, tam da bu amaçla kurulmuş bir kuruluştur. MIGA, projeleri derinlemesine analiz etmesi, çok geniş garanti çeşidi ve sahibi ülkeyi *garantör* kılmasıyla yabancı yatırımcılara güven vermektedir.

Ev sahibi ülkeler için ise durum daha farklıdır. MIGA'nın atipik sözleşme yapısı, yerel yönetimler, KİT'ler, özel sektöre *kefil* olurken ev sahibi ülkeyi taraf ilan etmesi, ticari olmayan risklere garanti verirken kamulaştırma gibi yolları geçersiz kılması ve arkasındaki Dünya Bankası gücüyle ülkelerin uzlaşma, tahkim gibi itiraz yollarını kapamasıyla ev sahibi ülkenin elini kolunu bağlamaktadır.

Çalışmada incelenen ilk proje olan Gaziantep Şehir Hastanesi, eleştirilen KÖİ projelerine iyi bir örnek niteliğindedir. MIGA ve EBRD gibi küresel aktörlerin finansmanı ile tamamlanan Hastanede kamu hizmeti sunumu Sağlık Bakanlığının sorumluluğundadır. Proje boyunca Güney Koreli Samsung C&T Corporation, İtalyan Salini Impregilo S.p.A. ve Fransız Meridiam projenin çokuluslu sahipleri olmuştur. Kayı İnşaat Sanayi ve Ticaret A.Ş., Rönesans Sağlık Yatırım ve İstanbul Portföy de yerli sermaye olarak projede yer almıştır. Bu projede neden özellikle bu şirketlerin yer aldığı ve bu şirketlerin seçilme kriterleri tartışma konusudur.

MIGA'nın sözleşmenin ihlali, sivil karışıklık ve savaş risklerini kapsayan garantisi 15 yıl süre ile verilmektedir. Ancak garanti tarafları da değişkenlik göstermektedir. Dünya Bankası kayıtlarında bu proje için CPF FY 17-23 döneminde Güney Kore yatırımcı ülke ve garanti süresi 20.04.2037 iken CPF FY 24-28 döneminde Fransa yatırımcı ülke olarak yer almış ve 25.04.2038 tarihine kadar projeye garanti verilmiştir (World Bank, 2024). Böylece zaten devletin sunacağı bir kamu hizmeti için Türkiye, EBRD, MIGA, *milli* sermaye ve üç ayrı çokuluslu şirkete borçlanmıştır.

KÖİ projelerinin genel maliyetine bakıldığında sözleşme değeri 10,6 milyar dolar olan KÖİ hastanelerinin (18 şehir hastanesi) kira bedelinin 30,3 milyar dolar (25 yılda) olacağı tahmin edilmektedir. 2017 ve 2022 yılları arasında bu hastanelere bütçeden toplam 58 milyar 754 milyon TL ödeme yapılmıştır (Cumhuriyet, 2022). Ortalama 17-18 yıl sonra devletin olacak şehir hastaneleri için 2024 yılı bütçesinin yüzde 11,4'ü yani günde 229 milyon lira ayrılmıştır (Tele 1, 2023). Köprü, havaalanı, otoyollara ödenen tutar ise 62 milyar 159 milyon liradır (Cumhuriyet, 2022). Dolar kuru yükseldikçe KÖİ projelerinin maliyeti daha da artacaktır. Bu kapsamda 2017 ve 2022 yılları için KÖİ şirketlerine 120 milyar 913 milyon TL ödenmiştir. 2025 yılına kadar bu projelere ödenecek tutarın 494 milyar 540 milyon TL olacağı beklenmektedir (Cumhuriyet, 2022).

Türkiye böylesi bir sarmalın içinde bırakılırken Gaziantep Şehir Hastanesi ortağı Meridiam 32,3 milyar dolar piyasa değerine ve 2022 yılı itibarıyla 6,5 milyar dolar gelire sahiptir (Meridiam Eurasia SAS, 2022). Projenin diğer ortağı Samsung C&T'nin Mayıs 2024 itibarıyla piyasa değeri 19,007 milyar dolar, geliri 32,078 milyar dolar ve kârı 1,699 milyar dolardır (Fortune, 2024). Türkiye kamu hizmetlerini piyasalaştırıp borç yükü altında bırakılırken ülkeye giren çokuluslular kârlılıklarını artırmaktadır.

Çalışmada incelenen ikinci örnek Uluğ Enerji Projesidir. Cengiz-Limak-Kolin Konsorsiyumuna teslim edilen bir kamu hizmeti önce Limak Enerji tarafından Konsorsiyumdan alınmış, daha sonra Birleşik Krallık çokuluslu şirketi ALLIF'e devredilmiştir. MIGA, ALLIF holding şirketi olan Holdco'ya garanti vererek UEDAŞ'ın tamamını satın almıştır. Riskli olmadığı MIGA raporları ile belgelenmesine rağmen yatırım kamulaştırma, savaş ve sivil kargaşa ve Türkiye ile Birleşik Krallık arasındaki İkili Yatırım Anlaşması (icra edilemeyen) uyarınca verilen Tahkim Kararının İcra Edilmemesi risklerine karşı garantilenmiştir.

Uluğ Enerji, kamu hizmetinin özelleştirilmesi, piyasalaştırılması ve yabancılaştırılması aşamalarının hepsini tamamlamıştır. Böylece dağıtım ağı planlaması, tasarımı, güçlendirilmesi, güvenliğin artırılması gibi aşamaları kamu hizmeti olarak sunulan enerji dağıtım hizmeti küresel sermayeye teslim edilmiştir. Bu teslim için itiraz yolları hem MIGA kuralları hem de icra edilememesi tartışmaya son derece açık olan Türkiye ile Birleşik Krallık arasındaki İkili Yatırım Anlaşması ile kapatılmıştır.

Altyapı ve hizmet sunum ağı devlete ait olan bu hizmet bir çokuluslu şirkete devredilirken, Türkiye borç yükünün altına girmiştir. Türkiye bu borç yükünü üstlenirken Uluğ Enerji'yi satın alan ALLIF'in son dönem geliri 242,4 milyon dolar olmuştur (Zoominfo, 2024).

Çalışmada incelenen son örnek Türk Eximbank'dır. Bankaya sağlanan ticaret finansmanı garantisi kapsamında MIGA, 1 yıl süreyle 296,6 milyon euro tutarında bireysel garanti verirken, kreditorler ING Bank, Almanya ING-DiBa AG, Birleşik Krallık Standard Chartered Bank (SCB), Birleşik Arap Emirlikleri'ndeki HSBC Bank Middle East Limited (HSBC), BNP Paribas (BNPP) ve Hollanda'dan Credit Europe Bank N.V. (CEB) olmuştur.

Türkiye 300 milyon dolara yakın kredi yükü üstlenirken, Alman ING-DiBa AG'nin 2023 yılı toplam geliri 3,931 milyon euro, ING Grubun 2023 yılı toplam geliri ise 22,575 milyon euro olmuştur (ING Group, 2023:208, 261). İngiliz Standard Chartered Bank (SCB), 2023 yılı itibariyle 17,4 milyar dolar işletme gelirine sahiptir (Standard Chartered, 2023). HSBC Bank Middle East Limited 2023 yılında 1,06 milyar dolar kâr elde etmiştir (HSBC Bank Middle East Limited, 2023:7). BNP Paribas (BNPP) 2023 yılında 12,270 milyon euro gelir elde etmiştir (BNP Paribas, 2024: 2). Credit Europe Bank N.V.'nin net geliri 2022 yılında 39,4 milyon eurodan %59 artarak 2023 yılında 62,6 milyon euroya yükselmiştir (Moody's, 2024). Rakamlardan da görüldüğü gibi Türkiye'nin borç yükü artarken çokuluslu yatırımcıların kârlılıkları artmaktadır.

Diğer yandan Türk Eximbank 2014 yılından itibaren 600 milyon doların üzerinde kredi kullanmasına rağmen Bankanın 2023 yılında ülke ihracatına, 19,6 milyar dolar kredi ve 22,4 milyar dolar sigorta ve garanti olmak üzere toplam 42 milyar dolar destek sağladığı görülmektedir. Ülke genelinde ise 2024 yılı Ocak-Temmuz dönemi ihracat rakamlarına bakıldığında ihracatın 148 milyar 789 milyon dolar olarak gerçekleştiği görülmektedir. Türk Eximbank'ın Dünya Bankası Grubuna kredi borcu Bankanın ihracata sağladığı katkıdan ve hatta ülkenin genel ihracat rakamlarından daha yüksektir. Bankanın MIGA, IBRD ve ING Bank, ING-DiBa AG, Standard Chartered Bank (SCB), HSBC Bank Middle East Limited (HSBC), BNP Paribas (BNPP) ve Credit Europe Bank N.V. (CEB) çokulusluları ve daha önceki kreditorlere yapacağı faiz ödemeleri ise ayrıca bir yük olarak Türkiye'ye yüklenmektedir.

Dünya Bankası iç tasarrufların önemini hemen hemen her raporunda vurgulamakla beraber üye ülkelerin iç tasarruflarını destekleyecek herhangi bir kalkınma programı uygulamadığı gibi onları büyük kredi borçları ile baş başa bırakmaktadır (Adam ve Kalay, 2019:82). Nitekim Türkiye, 3,8 milyon dolar borcu ile IBRD'nin en borçlu on ülkesi arasında Hindistan'dan sonra (4,3 milyon dolar) ikinci sırada yer almaktadır (World Bank, 2023:99). Açıklanan son CPF ile Türkiye'nin Dünya Bankası Grubuna toplam kredi tutarı 35 milyon dolar olarak açıklanmıştır (World Bank, 2024). Diğer yandan sigorta tutarının %1'i oranında ücret alan ve projelerin risk durumuna göre bu oranı artıran MIGA, Türkiye'yi milyonlarca dolar kredi yükü altına sokarken, 2023 yılında 139 milyon dolar net gelir elde etmiştir. MIGA'nın 2024 yılı Haziran ayı itibariyle net geliri ise 40 açık projesi için 180 milyon dolar olarak açıklamıştır (MIGA-Financial Results, 2024).

Tüm bu hususların yanında Dünya Bankası Grubunun en yüksek oy gücüne ve tek veto hakkına sahip ülkesinin ABD olması, Türkiye-Dünya Bankası ilişkilerinin bir başka sorunlu alanı olarak görülmelidir. ABD'nin Banka içindeki gücü, Bankanın ticari engellerin kaldırıldığı serbest piyasa sistemini ve az gelişmiş ülkelerin kalkınmalarının ancak dış kaynakla ve piyasa ekonomisi ile olacağını savunmasını sağlamaktadır. ABD, krediler ile ulaşılan ülkeleri ve Dünya Bankası'nı *kârlı* yönetilmesi gereken *şirketler* olarak görmektedir. Krediler ile sağlanan dış kaynak ise Dünya Bankası ve yabancı yatırımcılar tarafından verilen borçlardır. Dünya Bankası bir ülkeye altyapı projesi için borç verdiğinde bu projeyi yürütecek şirketleri de belirlemektedir (Adam ve Kalay, 2019:91). Böylece Türkiye'de olduğu gibi sisteme dahil olacak şirketler önceden seçilmiş olmaktadır.

DTÖ'nün ulusal muamele kuralı ve yabancı yatırımları teşvik eden uluslararası anlaşmaları, KÖİ projeleri, Dünya Bankası Grubunun dört bir koldan uyguladığı kamu yönetimi reformları *devleti kendisinden uzaklaştırmakta* ve ülkeleri küresel sermayeye teslim etmektedir. Böylece küresel aktörlerin ve çokuluslu şirketlerin ulus devlet üzerindeki kontrol gücü artmaktadır. MIGA garantileri onay ve denetimden uzak yapıları ile kamu hizmetlerinin özelleştirilmesi ve piyasalaştırılmasının bir aracı olarak kullanılmaktadır. Bu garantiler, *projecilik*, *KÖİ'ler*, *böl ve yönet (divide et impera)* gibi yöntemler ile Dünya Bankası tarafından yeniden tasarlanan Türkiye'de küresel sermayenin hareket alanının genişletilmesini sağlamaktadır. ABD ve Dünya

Bankasının neoliberal gücü Türkiye’yi küresel sermayenin tercih alanı yapmakla kalmamakta devletin kamu politikası belirleme özgürlüğünü de kısıtlamaktadır.

Bu araştırmadan sonra yapılacak araştırmalarda MIGA’nın yeni projelerinin ve garantilerinin incelenmesi küresel sermayenin hareket izinin takibi için önemli olacaktır. MIGA faaliyetlerinin takibi Dünya Bankası ve Grubunun Türkiye üzerindeki etkilerinin ortaya konmasına yardımcı olacaktır. Yine Türkiye ve farklı ülkeler üzerinden farklı zamanlarda farklı örnekler üzerinden yapılacak incelemeler ile elde edilen sonuçların karşılaştırılması literatüre katkı sağlayacaktır.

YAZAR BEYANI / AUTHORS’ DECLARATION:

Bu makale Araştırma ve Yayın Etiğine uygundur. Beyan edilecek herhangi bir çıkar çatışması yoktur. Araştırmanın ortaya konulmasında herhangi bir mali destek alınmamıştır. Makale yazım ve intihal/benzerlik açısından kontrol edilmiştir. Makale, “*en az iki dış hakem*” ve “*çift taraflı körleme*” yöntemi ile değerlendirilmiştir. Yazar, dergiye imzalı “*Telif Devir Formu*” belgesi göndermişlerdir. Mevcut çalışma için mevzuat gereği etik izni alınmaya ihtiyaç yoktur. Bu konuda yazar tarafından dergiye “*Etik İznine Gerek Olmadığına Dair Beyan Formu*” gönderilmiştir. Yazar, çalışmanın tüm bölümlerine ve aşamalarına tek başına katkıda bulunmuştur. / **This paper complies with Research and Publication Ethics, has no conflict of interest to declare, and has received no financial support. The article has been checked for spelling and plagiarism/similarity. The article was evaluated by "at least two external referees" and "double blinding" method. The author sent a signed "Copyright Transfer Form" to the journal. There is no need to obtain ethical permission for the current study as per the legislation. The "Declaration Form Regarding No Ethics Permission Required" was sent to the journal by the author on this subject. The author contributed to all sections and stages of the study alone.**

KAYNAKÇA

- ADAM, Abdulhamid ve KALAY, Faruk (2019), **Liderlik Teorileri: Bilim Dünyasında Multidisipliner Çalışmalar**, Berikan Yayınevi, Ankara.
- ALGAN, Fatma Müge (2024a), “*Avrupa Yatırım Bankaları Kredileri ile Küresel Sermayenin Neoliberal İnşası*”, **Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Temel Alanında Akademik Çalışmalar III** (Ed. Ayşen Sina), Artikel Akademi Yayını, Ankara, ss.153-172.
- ALGAN, Fatma Müge (2024b), “*Yapısal ve Sektörel Uyarılama Kredilerinden Proje Kredilerine Dünya Bankasının Türk Kamu Yönetimine Nüfuzu*”, **24. Uluslararası Kamu Yönetimi Forumu**, 16-18 Mayıs 2024 – Tunceli, Nobel Yayınları, Ankara, ss.311-314.
- BNP PARIBAS (2024), **Second Quarter 2024 Results, Investor Service, Press Release**, BNP Paribas Publication, Paris.
- CLEMENS, Micheal A. ve KREMER, Micheal (2016), **The New Role of the World Bank**, The World Bank Press, Washington DC.
- CUMHURİYET GAZETESİ (2021), “*Limak, Uludağ Elektrik'teki Hisselerini İngiliz Şirkete Sattı*”, **Cumhuriyet Gazetesi Kurumsal Web Sayfası** (E-Haber), 1 Ekim 2021, <https://www.cumhuriyet.com.tr/turkiye/limak-uludag-elektrikteki-hisselerini-satti-1873305> (Erişim Tarihi: 20.09.2024).
- CUMHURİYET GAZETESİ (2022), “*Beş Kuruş Çıkmayacak Denilen Kamu Özel İşbirliği Projeleri 500 Milyar TL Yuttu*”, **Cumhuriyet Gazetesi Kurumsal Web Sayfası** (E-Haber), 26 Ekim 2022, <https://www.cumhuriyet.com.tr/ekonomi/bes-kurus-cikmayacak-denilen-kamu-ozel-isbirligi-projeleri-500-milyar-tl-yuttu-1996276> (Erişim Tarihi: 01.10.2024).
- EBRD – EUROPEAN BANK (2016), “*Gaziantep Hospital*”, **EBRD Kurumsal Web Sayfası** (E-Doküman), <https://www.ebrd.com/work-with-us/projects/psd/gaziantep-hospital-ppp.html> (Erişim Tarihi: 23.09.2024).

- EBRD – EUROPEAN BANK (2022), “*Ronesans Healthcare Investment 2*”, **EBRD Kurumsal Web Sayfası** (E-Doküman), <https://www.ebrd.com/work-with-us/projects/psd/53268.html> (Erişim Tarihi: 24.09.2024).
- FORTUNE (2024), “*Samsung C&T*”, **Fortune Kurumsal Web Sayfası**, 15 Temmuz 2024, <https://fortune.com/company/samsung-ct/> (Erişim Tarihi: 23.09.2024).
- GÜLER, Birgül Ayman (2003), “*Yönetişim: Tüm İktidar Sermayeye*”, **Praksis**, S.9, ss.93-116.
- GÜLER, Birgül Ayman (2004), “*Kamu Yönetimi Temel Kanunu Üzerine*”, **Hukuk ve Adalet: Eleştirel Hukuk Dergisi**, S.1(2), ss.26-61.
- GÜZELSARI, Selime (2003), “*Neo-Liberal Politikalar ve Yönetişim Modeli*”, **Amme İdaresi Dergisi**, S.36(2), ss.17-34.
- HABERTÜRK GAZETESİ (2021), “*Uludağ Elektrik İngiliz Fona Satıldı*”, **HaberTürk Gazetesi** (E-Haber), 1 Ekim 2021, <https://www.haberturk.com/son-dakika-haberi-uludag-elektrik-ingiliz-fona-satildi-3207892-ekonomi?page=4> (Erişim Tarihi: 20.09.2024).
- HSBC BANK (2023), **Annual Report and Accounts 2023**, HSBC Bank Publication, Dubai.
- ING GROUP (2023), **Annual Report 2023**, ING Group Publication, Amsterdam.
- KAYA, Safiye (2003), **Dünya Bankası ve Dünya Bankası Kredilerinin Denetimi**, T.C. Sayıştay Yayını, Ankara.
- KIRLI, Deniz Defne (2004), “*Çok Taraflı Yatırım Garanti Kuruluşu (MIGA) ve Yabancı Yatırımların Politik Risklere Karşı Korunması*”, **Yüksek Lisans Tezi**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- MERIDIAM EURASIA SAS (2024), **Impact Report**, Meridiam Eurasia SAS Publication, Paris.
- MIGA - THE MULTILATERAL INVESTMENT GUARANTEE AGENCY (2024a), “*MIGA - Financial Results*”, **MIGA Kurumsal Web Sayfası**, <https://financesone.worldbank.org/summaryinfo/miga> (Erişim Tarihi: 23.09.2024).
- MIGA - THE MULTILATERAL INVESTMENT GUARANTEE AGENCY (2024b), “*MIGA - Gaziantep PPP*”, **MIGA Kurumsal Web Sayfası** (E-Doküman), <https://www.miga.org/project/gaziantep-hospital-ppp-project-1> (Erişim Tarihi: 21.09.2024).
- MIGA - THE MULTILATERAL INVESTMENT GUARANTEE AGENCY (2024c), “*MIGA – History*”, **MIGA Kurumsal Web Sayfası** (E-Doküman), <https://www.miga.org/history> (Erişim Tarihi: 25.09.2024).
- MIGA - THE MULTILATERAL INVESTMENT GUARANTEE AGENCY (2024d), “*MIGA – Process*”, **MIGA Kurumsal Web Sayfası** (E-Doküman), <https://www.miga.org/our-process> (Erişim Tarihi: 25.09.2024).
- MIGA - THE MULTILATERAL INVESTMENT GUARANTEE AGENCY (2024e), “*MIGA – Products*”, **MIGA Kurumsal Web Sayfası** (E-Doküman), <https://www.miga.org/products> (Erişim Tarihi: 26.09.2024).
- MIGA - THE MULTILATERAL INVESTMENT GUARANTEE AGENCY (2024f), “*MIGA - Türk Eximbank*”, **MIGA Kurumsal Web Sayfası** (E-Doküman), <https://www.miga.org/project/turk-eximbank-miga-trade-finance-guarantee-0> (Erişim Tarihi: 23.09.2024).
- MIGA - THE MULTILATERAL INVESTMENT GUARANTEE AGENCY (2024g), “*MIGA - Uluğ Enerji*”, **MIGA Kurumsal Web Sayfası** (E-Doküman), <https://www.miga.org/project/ulug-enerji-1> (Erişim Tarihi: 20.09.2024).
- MOODY’S (2024), **Credit Europe Bank N.V.**, Moody’s Investor Service - Moody’s Publication, New York.
- ÖZEL, Sibel (2003), “*Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu Üzerine Bir Değerlendirme*”, **MHB Milletlerarası Hukuk Bülteni**, S.23, ss.599-617.
- RÖNESANS HOLDİNG (2024), “*Gaziantep Şehir Hastanesi*”, **Rönesans Holding Kurumsal Web Sayfası**, <https://ronesans.com/projeler/yatirim/gaziantep-sehir-hastanesi> (Erişim Tarihi: 21.09.2024).

- SHIHATA, Ibrahim F. I. (1986), “*The Settlement of Disputes Regarding Foreign Investments: The Role of the World Bank, with Particular Reference to ICSID and MIGA*”, **Arab Law Quarterly**, S.1(3), ss.265-279.
- STANDARD CHARTERED (2023), **Annual Report 2023**, Standard Chartered Publication, London.
- T. C. TİCARET BAKANLIĞI (2024), **2024 Yılı Temmuz Ayı Dış Ticaret Verileri**, Ticaret Bakanlığı Yayını, Ankara.
- TAN, Celine (2017), “*Risky Business: Political Risk Insurance and the Law and Governance of Natural Resources*”, **Natural Resources and Sustainable Development: International Economic Law Perspectives** (Eds. Tan Celine, Faundez Julio), Edward Elgar Publishing, Massachusetts, ss.28-49.
- TELE 1 (2023), “Şehir Hastanelerine Bütçe Dayanmadı: Günlük Gider 229 Milyon Liraya Çıkacak”, Tele 1 Haber Sitesi (E-Haber), 19 Aralık 2023, <https://tele1.com.tr/sehir-hastanelerine-butce-dayanmadi-gunluk-gider-229-milyon-liraya-cikacak-973875/> (Erişim Tarihi: 24.09.2024).
- TİRYAKİOĞLU, Bilgin (2003), **Doğrudan Yatırımların Uluslararası Hukukta Korunması**, Dayınlarlı Hukuk Yayınları, Ankara.
- TULUKCU, İsmail (2019), “*Kamu - Özel Ortaklıkları: Farklı Kurumsal İşleyiş ve Hedefler Varlığında Yönetişim Becerileri*”, **Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, S.19(38), ss.242-263.
- TUNA, Pınar Coşkun ve AKSOY, Abdulkadir (2023), “*Yeni Kamu Yönetimi Perspektifinden Kamu Özel İşbirliği: Dünya ve Türkiye Uygulamaları*”, **İktisadi İdari ve Siyasal Araştırmalar Dergisi**, S.8(21), ss.460-475.
- TÜRK EXİMBANK (2023), **Faaliyet Raporu**, Türk Eximbank Yayını, Ankara.
- TÜRK EXİMBANK (2024), “*Türk Eximbank, MIGA Garantisi Altında 300 Milyon Euro Kredi Sağladı*”, **Türk Eximbank Kurumsal Web Sayfası** (E-Haber), (t.y.), <https://eximbank.gov.tr/tr/duyurular/2024-yili-duyurulari/turk-eximbank-miga-garantisi-altinda-300-milyon-euro-kredi-sagladi> (Erişim Tarihi: 30.09.2024).
- UEDAŞ – ULUDAĞ ELEKTRİK DAĞITIM A.Ş. (2024), “*Hakkımızda*”, **UEDAŞ Kurumsal Web Sayfası**, <https://www.uedas.com.tr/tr/kurumsal/hakkimizda/> (Erişim Tarihi: 20.09.2024).
- WORLD BANK (2012), **Public - Private Partnerships Reference Guide: Version 1.0**, International Bank for Reconstruction and Development - World Bank Group Publication, Washington DC.
- WORLD BANK (2023), **Annual Report 2023**, World Bank Group Publication, Washington DC.
- WORLD BANK (2024), **Country Partnership Framework FY 24-28**, World Bank Group Publication, Washington DC.
- YILMAZ, Alper Çağrı (2018), “*MIGA Konvansiyonunun Uygulama Alanı ve Konvansiyon Kapsamındaki Uyuşmazlıklara İlişkin Çözüm Yöntemleri*”, **Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi**, S.24(1), ss.374-399.
- ZOOMINFO (2024), “*Actis*”, **ZoomInfo Kurumsal Web Sayfası**, (t.y.), <https://www.zoominfo.com/c/actis-11p/369356857> (Erişim Tarihi: 23.09.2024).

